

Музей книги
Одеської державної наукової
бібліотеки ім. М. Горького

Висловлюємо щирю подяку за підтримку
видання депутату Одеської обласної ради
Сергію Рафаїловичу Триневецькому

Проект архітектора Ф. Неструха
будівлі Бібліотеки (акварель)
на вул. Херсонській, 13 (нині Пастера),
затверджений міським головою і членами комісії

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКА ДЕРЖАВНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА
ім. М. ГОРЬКОГО

МУЗЕЙ КНИГИ
Одеської державної наукової бібліотеки
ім. М.Горького

Одеса 2007

ББК 78.34(УКР)

УДК 094+025.171

Подкупко Т.Л. Музей книги Одеської державної наукової бібліотеки ім. М.Горького / Відп. ред. О. Ф. Ботушанська. - О., 2007. - 32 с.: ілюстр.

Робота присвячена історії і сьогоденню Музею книги, що функціонує у відділі рідкісних видань і рукописів. Подарункове, з численними ілюстраціями, видання покликане продемонструвати унікальність книжкових колекцій Одеської державної наукової бібліотеки ім. М. Горького. Воно призначено для істориків, філологів, краєзнавців, бібліотечних, музейних, архівних працівників, колекціонерів, бібліофілів, для всіх, хто цікавиться історією книги і музейною справою.

Редактор: И. С. Шелестович

© Одеська державна
наукова бібліотека ім. М.Горького
© Т.Л. Подкупко

Шановний читачу!

Одеська державна наукова бібліотека імені М.Горького - одна з найстаріших книгозбірень України (її засновано ще 1829 р.). У фондах Бібліотеки зосереджено майже п'ять мільйонів видань сто вісьмома мовами народів світу.

2007 рік багатий на знаменні для нашої Бібліотеки дати. **Століття** тому відбувся переїзд Одеської публічної бібліотеки у нову, спеціально споруджену для неї будівлю (яка є пам'яткою архітектури) на вулиці Херсонській, 13 (нині Пастера). Виповнюється **85** років від часу урочистого відкриття Музею книги, який став першим офіційно відкритим закладом такого типу в Україні.

Видання, яке Ви тримаєте в руках, присвячене історії та сьогоденню відділу рідкісних видань і рукописів, його основному ядру - Музею книги.

Пут висвітлено особливості формування, збереження і опрацювання раритетів в Одеській державній науковій бібліотеці ім. М.Горького.

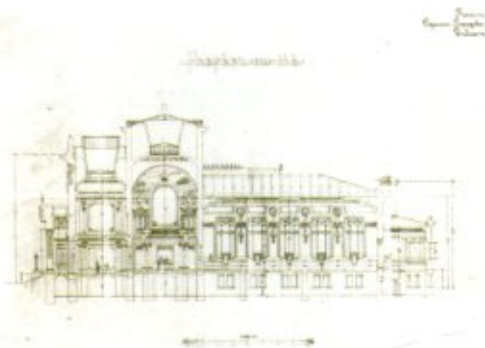
У фонді Музею книги налічується понад сорок тисяч рідкісних видань і рукописів. Серед них 52 інкунабули, понад 100 палеотипів, 319 книг кириличного друку, в тому числі й Біблія, видана в Острозі 1581 р. першодрукарем І.Федоровим.

Гордістю бібліотеки є низка книжкових колекцій, що містять рідкісні видання з історії матеріальної культури, декоративно-прикладного мистецтва, живопису, графіки, музики, театру, кіно, фотографії. Значний інтерес викликають книги з автографами визначних діячів ХІХ-ХХ ст., серед них представники української національної науки, культури, мистецтва - В.Антонович, Д.Багалій, О.Бодянський, Ф.Вовк, Б.Трінченко, П.Тулацький, І.Карпенко-Карий, М. Комаров, М.Коцюбинський, А.Кримський, І.Нечуй-Левицький, М.Слабченко.

Особливе місце у фонді бібліотеки посідає колекція мініатюрних книг (понад 1,5 тисячі примірників).

Ольга Федорівна Ботушанська,
директор ОДНБ ім. М. Горького,
заслужений працівник
культури України

План-схема Бібліотеки роботи
Ф. Неструха

У фондах є понад дві тисячі рукописів XI–XX ст. латиною, грецькою, італійською, слов'янськими та іншими мовами. Важливе місце займає архів та бібліотека українського бібліографа М. Комарова. Листи сучасників до нього викликають великий інтерес у науковців та вже перенесено на електронні носії.

Унікальний, різноплановий фонд ОДНБ ім. М. Горького є невід'ємною складовою культурного надбання України. Бібліотечні раритети занесені до таких знаних каталогів як: "Музеи книги и книжного дела: Указатель музеев мира", "Сводный каталог славяно-русских рукописных книг, хранящихся в СССР. XI–XIII вв.", "Сводный каталог инкунабулов небольших собраний, хранящихся в библиотеках СССР", "Издания кирилловского шрифта второй половины XVI века: Сводный каталог" та інших.

Відвідавши Музей книги, довідуєшся, як ретельно, дбайливо працювали наші попередники над створенням і збереженням Книги. Шануймо і бережімо скарби книжкового мистецтва!

Ольга Ботушанська,
директор ОДНБ ім. М. Горького,
заслужений працівник культури України,
повний кавалер Ордену Княгині Ольги,
кавалер французького Ордену Мистецтв
і Словесності

Зображення Бібліотеки
на поштових листівках початку XX ст.
З колекції Музею книги

*Книги - кораблі думки, які плавають по хвилях часу і несуть свій
дорогоцінний вантаж від покоління до покоління.*
Ф. Бекон

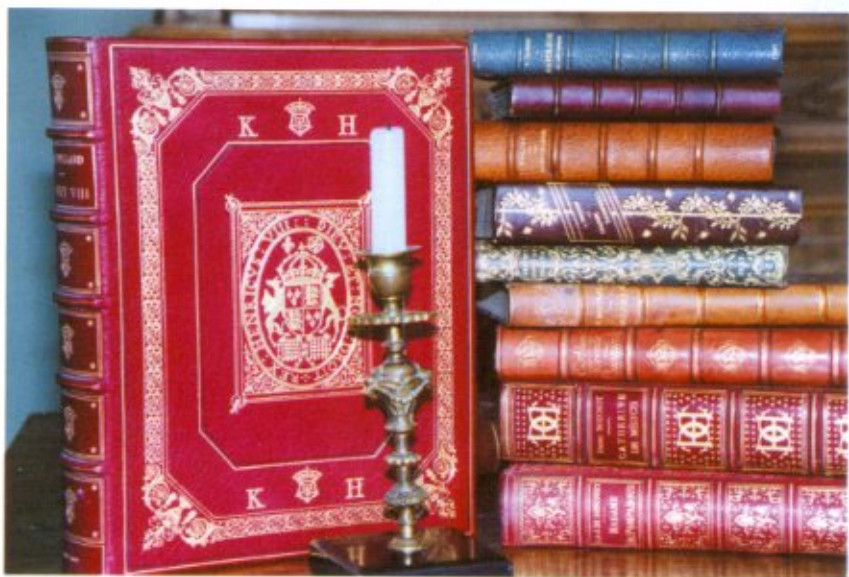
Історія створення відділу

Від початку існування Одеської міської публічної бібліотеки (вересень 1829 р.) в ній почали накопичувати цінні, рідкісні й унікальні книги. Рукописний фонд бібліотеки став формуватися у другій половині XIX століття. Його основу склали рукописи із зібрання бібліотеки Одеського слов'янського благодійного товариства ім. Кирила та Мефодія (1889 р.), колекції професора В. Григоровича і попечителя бібліотеки графа М.Толстого, Української державної бібліотеки ім. Т.Шевченка (1930 р.) тощо.

Паралельно йшло формування не тільки рукописних колекцій, а й друкованих раритетів. У другій половині XIX на початку XX ст. Бібліотека значно поповнилась стародруками завдяки також подарункам книголюбів. У 1886 році своє зібрання подарував бібліотеці відомий археолог П.Бурачков, серед 3176 видань - цінні книги з історії та археології, зокрема південної України, багато коштовних атласів тощо. Були й інші унікальні подарунки та надходження.

Книги з екслібрисами із
колекції Г.Маразлі

Книги подаровані Бібліотеці
графом М. Толстим

Зліва направо:
архітектор Ф. Нестурх, міський
землемір М. Дітеріхс,
проф. М. Попруженко

Зліва направо:
Міський голова П.О. Зелений,
М. М.Толстой,
П.Т. Климович, Ф.Г.Шульга,
М.Г.Попруженко,
Ф.П.Нестурх,
О.Й. Бернардацці

В 1907 році Бібліотеці було подаровано біля десяти тисяч коштовних раритетних іноземних видань, присвячених історії, мистецтвознавству, літературознавству. Всі вони - з книжкової колекції Т.Маразлі.

Від часу відкриття нового приміщення на Херсонській, 13, Публічної Бібліотеки (1907 р.), тут почав функціонувати "Зал імені графа М.М. Толстого" - попередник сучасного Музею книги.

Зал ім. графа
М.М. Толстого (1910 р.)

Він був досить своєрідним. В основі фондів були не стільки книги, скільки історичні експонати: дві бомби доби Кримської війни, підібрані в Одесі після бомбардування 1854 року, літографії з видами Одеси, бронзова маска Миколи I, афіші міського театру, модель пам'ятника М.Воронцову тощо.

В 1916 році Л. Гроссман в газеті "Одеський листок" назвав Зал імені графа М.М.Толстого "першим сховищем старожитностей Одеси". І хоча це ще не був спеціалізований музей книги, однак серед експонатів були і книжкові рідкості.

Музей книги на
початку XX століття

У буремні 1920-ті роки до бібліотечних скарбів почали надходити у великій кількості видання з приватних колекцій. Так, попечитель Бібліотеки граф М. М. Толстой подарував свою збірку з близько двох тисяч унікальних художніх видань XIX ст.

Щоді ще до Бібліотеки надійшла колекція ілюстрованих видань з мистецтва та художньої літератури власника банківської контори в Одесі - З. Е. Ашкеназі. У 1921 році зібрання з майже трьох тисяч іноземних книг XVI-XVIII ст. з колекції О. С. Стурдзи.

В 1920-ті роки в Радянському Союзі виник інтерес до історії книгодрукування. В цей час в Ленінграді був створений інститут книгознавства, такий же інститут відкрився в Києві. В основному на базі цих організацій створюється низка музейних експозицій. У 1921-1924 роках такі експозиції відкриваються у Румянцевському музеї, у Державному історичному музеї, при бібліотеці Академії наук у Ленінграді, в Києво-Печерській Лаврі.

Серед величезної маси книг, що надійшли до Одеської публічної бібліотеки, губилися раритети, навіть цілі унікальні бібліофільські колекції. Щоб уникнути їх розпорошення в загальному книжковому фонді у 1921 році розпочалася робота над створенням спеціалізованого відділу рідкісних видань і рукописів, основним ядром якого став Музей книги.

Каталожні картки,
заведені
на початку XX ст.

Друкарський верстат, придбаний
М. Толстим для Бібліотеки і досі
функціонує

Основою фонду відділу стали зібрання рідкісних книг і рукописів, що були в бібліотеці на той час, і які раніше зберігались у Залі імені графа М.М.Толстого - першому бібліотечному музеї. Поді фонд стародруків та рідкісних видань складав тільки 5000 примірників. Сьогодні це потужне зібрання з понад 40000 книг, рукописів, періодичних видань універсального змісту українською та іноземними мовами, а також гравюр, фотографій, мікрофільмів.

В архіві ОДНБ ім. М. Горького у звітах про роботу структурних підрозділів за 1920-ті роки містяться відомості про те, що до середини 1921 року в Одеській бібліотеці вже існував відділ художніх і рідкісних книг.

Першим співробітником, що зайнявся розбором і описом масиву раритетів, що надійшли в бібліотеку, був досвідчений фахівець, Віктор Едуардович Неметті.

На початку кропіткої праці за його плечима був більш ніж 15-літній стаж роботи в публічних бібліотеках Москви й Петербурга. На жаль він працював не довго. Але В.Неметті встиг розібрати й розписати книги російською мовою із зібрання М.М.Толстого.

Із серпня 1921 року завідувати відділом призначили знавця книги Олександр Миколаївну Тіунєєву (1889-1984). Саме вона стала організатором одного з перших у СРСР Музіїв книги. О.М. Тіунєєва визначила наукові, донині актуальні, принципи роботи з стародрукованою й рідкісною книгою. Вона розпочала роботу з популяризації рідкісних книг, перш за все в нашому місті.

О.М. Тіунєєва

Музейна зала у 1910 р.

В 1922 році вона власноручно записала у звіті відділу: "На початок року, після ретельного ознайомлення із старовинним зібранням [бібліотеки], а також із новими надходженнями вдалось визначитись з планом подальшої роботи і завданнями відділу у зв'язку з культурно-просвітницькими цілями. Для широкого кола пролетарської й учнівської молоді, мистецьких кіл міста Одеси було б корисно ознайомитись із книжковими раритетами. Сформульовані й основні завдання: "зробити доступними для огляду з метою просвітительського характеру рідкісні книги й художні цінності, а також надати можливість користуватись цими матеріалами з науковою метою".

Одеса 1930-1940-хх рр. на поштових листівках.

З колекції Музею книги

За буремні роки війн і революцій початку двадцятого століття фонд бібліотеки стихійно виріс майже вдвічі. Книги, що надійшли з націоналізованих і приватних бібліотек, вимагали до себе особливо дбайливого ставлення, тому що, в основному, це були колекції одеських бібліофілів, художні й рідкісні видання. Спочатку треба було розібрати й розкласти книги в шафах, систематизувати їх за галузями знань, розробити музейну експозицію й оформити вітрини. Роботу ускладнювало те, що відділ виконував функцію фактично трьох підрозділів: у фонді накопичувалися стародруковані й рідкісні книги, література з усіх видів мистецтва і всі матеріали з історії Одеси. Це сьогодні читачі можуть звернутися в спеціалізовані відділи мистецтв або краєзнавчий ("Одесида"), а в ті роки це було неможливо.

Книгосховище відділу рідкісних видань і рукописів

Бюсти римських
імператорів
М. Аврелія і
Нерона
роботи М. Авделіуса
Фото Л. Сідорського

3 жовтня 1922 року Музей урочисто відкрив двері для відвідувачів. У книзі почесних відвідувачів бібліотеки червоним чорнилом, великими буквами виведено: "Відвідувачі Книжкового музею Жовтневої Революції".

На відкриття Музею книги прийшли студенти, учні, курсисти, робітники, службовці, професори, домогосподарки, бібліотекарі...

Серед перших відвідувачів були такі відомі особистості як Е.Багрицький, С.Кірсанов, М.Алексєєв, В.Філатов, Б.Варнеке, С.Боровий, І.Зільберштейн, Л.Чижиков, Є.Шевальов, родина Лазурських... Протягом тижня, з 3 по 10 листопада, загалом Музей відвідало 1039 чоловік.

А далі почалися будні: поглиблено вивчався фонд, проводились екскурсії, писалися наукові статті. О.М. П'юнєєва опублікувала кілька студій про роботу відділу в фахових виданнях Києва, Москви й Парижа. Ось її характеристика фонду відділу в 1925 році: "У відділ увійшли першодруки й стародруки, видання, що вийшли або збереглися у незначній кількості екземплярів, розкішні видання особливої художньої цінності; книги з автографами або екслібрисами видатних діячів; видання, що мають історико-культурне значення".

В 1926 році в Лейпцігу побачила світ стаття О.М.П'юнєєвої присвячена колекції мініатюрних видань у фонді Одеської державної публічної бібліотеки. Опис цієї колекції дотепер є найдетальнішим і служить путівником по даному фонду.

Музей книги не був првинціальним, відірваним від загальних завдань і проблем, які стояли перед книгознавцями країни.

На жаль, О.М. П'юнєєва працювала в бібліотеці недовго. Наприкінці 1929 року в Одесі проводилася перевірка всіх музеїв і бібліотек з метою виявлення й вилучення архівних матеріалів "нерадянського" змісту. О.М.П'юнєєву було звільнено із заборонаю працювати в усіх радянських і громадських установах. Звільнили також ряд завідувачів інших відділів.

Відділ рідкісних видань переводиться в інше, менше приміщення. Частину фонду довелося здати в основне книгосховище. Скоротилася дослідницька робота, відділ зосередився на обслуговуванні читачів і проведенні екскурсій.

І у важкі роки поневірянь О.М. П'юнєєва продовжує працювати над вивченням історії книгодрукування. 1932 року вона закінчила дисертацію "Музеї книги: Матеріали з питання (включно по 1932 рік)". Практично це перше фундаментальне дослідження з цієї теми в Радянському Союзі.

Під час Другої світової війни, після нападу фашистів на СРСР, частину рідкісних видань було відправлено до Ташкента. До кінця окупації Одеси фашистами, книги зберігалися в бібліотеці Середньоазіатського університету. З відновленням радянської влади в Одесі, книги повернулися в рідні стіни.

Однак далеко не всі раритети вдалось евакуювати. Після того, як радянські війська залишили Одесу, Олександр Миколаївна прийшла у бібліотеку. Ця мужня жінка розуміла, що книгозбірню залишили непризволяще і вона може загинути. Співробітники на чолі зі своїм новим директором зуміли врятувати багато книг, зберігши їх для нащадків. Під її керівництвом співробітники продовжували обслуговувати читачів, хоча довелося закривати вибиті вибухами скляні шибки фанерою і закрити пошкоджений бомбою великий читальний зал.

Ризикуючи життям, О.М. П'юнєєва разом з іншими працівниками замурували між стінами в ярусах книгосховища рідкісні видання, що були в єдиному примірнику. Таким чином вдалось врятувати раритети від окупаційної румунської влади. Після війни О.М. П'юнєєву знову звільнили. Потім вона працювала в бібліотеці Одеської семінарії. Як людина діяльна і вольова, вона до кінця днів зберігала працездатність і відданість дослідженню і популяризації Книги.

Документація роботи бібліотеки періоду Другої світової війни

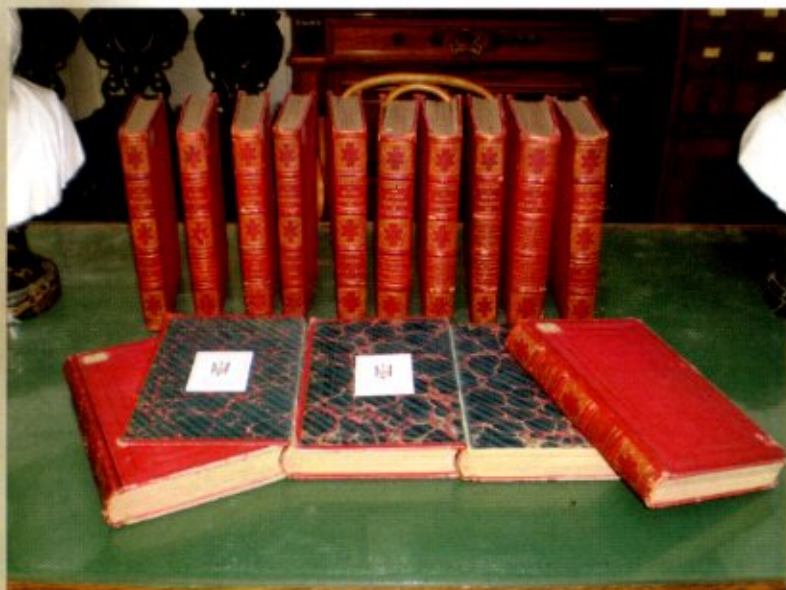
В 1993 році, після реставрації бібліотеки, відділ знову повернувся у своє приміщення, де знаходиться і нині.

Музейна зала в 2007 році

Традиція меценатів ХІХ ст. дбати про Бібліотеку, безкоштовно поповнювати її фонди рідкісними та унікальними виданнями відродилась у наш час. Паралельно із унікальними зібраннями благодійників минулого - М. Воронцова, Т. Маразлі,

М. Толстого активно і перманентно фонди Бібліотеки поповнюються сучасними меценатами, які стали лауреатами галереї "Люди щедрих сердець". У Музеї книги відвідувачі з захопленням розглядають раритети, що були подаровані сучасними благодійниками:

С. Гриневецьким, В. Івановим, М. Павлюком, В. Філіпчуком, С. Брілюком та ін.

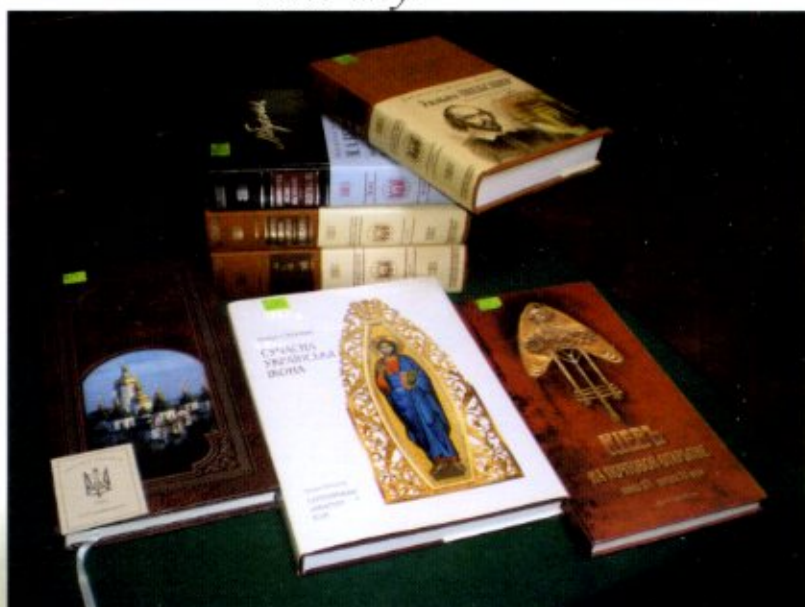

Прижиттєве 14-томне видання творів В. Гюго (подарунок С.Р. Гриневецького)

О. Ф. Ботушанська і С. Р. Гриневецький

Зокрема, прикрасою колекції відділу рідкісних видань і рукописів стало, подароване Сергієм Рафаїловичем Гриневецьким прижиттєве видання творів Віктора Гюго. Воно прикрашене рідкісними ілюстраціями відомих граверів того часу.

Книги подаровані Бібліотеці С. Р. Гриневецьким

Багато років поспіль приїздить з щедрими подарунками французька художниця почесна громадянка Одеси Сюзанна Саварі. В 2008 - випониться 40 років, як кожного травня вона разом з чоловіком, помічником Андре Полідорі відвідує Південну Пальміру.

Книги подаровані Бібліотеці
С. Саварі

Зустріч громадскості з
С. Саварі в Музеї книги

Круглий стіл з проблем
комплектування бібліотек,
що пройшов у Музеї книги

В музейній залі постійно оновлюється експозиція з історії книгодрукування, до уваги шанувальників Книги - різноманітні тематичні виставки, зустрічі з цікавими людьми, презентації та інші заходи.

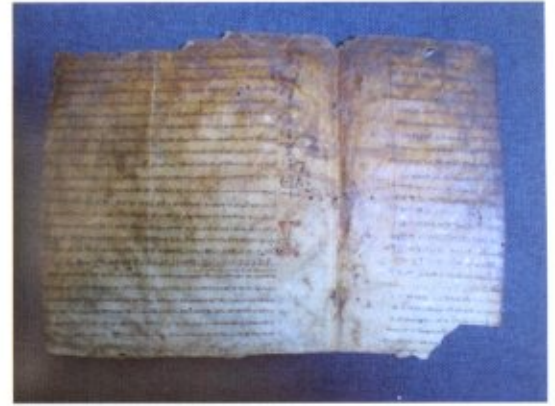

Під час презентації книги митрополита Агафангела

Основні колекції

Книжковий фонд відділу дуже багатий. На його матеріалі можна вивчати історію Книги - від одних з найперших рукописів і унікальних першодруків Європи від часу винайдення друкарського верстату.

Бібліотека пишається безцінними скарбами, що увійшли до окремих колекцій, а саме:

Охридські аркуші XI-XII ст.

“Євангеліє Кохно” XII ст.

Хіландарські аркуші XI-XII ст.

1) Унікальним є зібрання з понад двох тисяч рукописів (так звана **колекція рукописних матеріалів**). Хронологічно джерела охоплюють час від XI до кінця XX століття, рукописні трактати написані різними мовами народів світу, охоплюючи такі галузі, як богослов'я, філософія, історія, право, економіка, військова справа тощо. Найдавнішими в колекції є пам'ятки слов'янської писемності Охридські та Хіландарські аркуші (XI-XII ст.) і Євангеліє Кохно (XII ст.)

Рукопис, зроблений на пальмових гілках мовою племен Камбоджі, XIII ст.

Четвероєвангеліє на пергаменті старогрецькою мовою, XII ст.

Тора

Фото Л. Сідорського

Однією з родзинок недрукованої колекції є рукопис кінця ХVІІ - ХVІІІ ст., так звана **“Хрестоматія козацької старшини”**. Ця книга складається з низки невеликих за обсягом зшитків, текст написано скорописом, або “канцелярським письмом”, що був в обігу в другій половині ХVІІ-ХVІІІ ст.

Рукопис кінця ХVІІ-ХVІІІ ст.,
так звана **“Хрестоматія козацької старшини”**

Окремий цікавий пласт рукописної колекції - етнографічні матеріали, зібрані у ХІХ - на початку ХХ ст. по всій Україні. Зокрема, на Одещині було записано цілий ряд прислів'їв, приказок, пісень. Фотознімки початку ХХ ст. зображають акторів у виразному українському вбранні. Ці ілюстрації свідчать, що одяг може бути справжнім мистецьким витвором. Український національний колорит, традиції оздоблення одягу та зброї були не лише розкішними, а й багатofункціональними і зручними в користуванні.

В рукописній колекції сформовані окремі тематичні фонди: історичний (ХVІІІ-ХІХ ст.), історії України (1784-ХІХ ст.), історії Одеси (1796-ХХ ст.), літературний (ХVІІІ-ХХ ст.), музичний та театральний (1874-ХХ ст.), юридичний (1741-ХХ ст.), економіки та статистики (1806-1923 рр.), історії техніки (1824-1928 рр.), богословських рукописів (1668-1907 рр.), фонд автографів (ХVІІІ-ХХ ст.).

Дерев'яна оправа обтягнута шкірою. Більшу частину рукопису складають твори, характерні для ХVІІ-ХVІІІ ст.: богословські, юридичні, історичні, географічні та літературні матеріали. Головний документ збірки “повний” список **“Переяславських березневих статей 1659 року”**, які було прийнято при обранні на гетьманство Юрія Хмельницького.

З рукописної колекції,
фонд М. Комарова

Окремо виділено рукописні особові фонди. Значну цінність має **фонд М.Ф.Комарова** (1844-1913) - бібліографа, етнографа, перекладача, юриста. Зібрання включає листи до Михайла Федоровича від двохсот діячів української культури кінця ХІХ - початку ХХ ст.

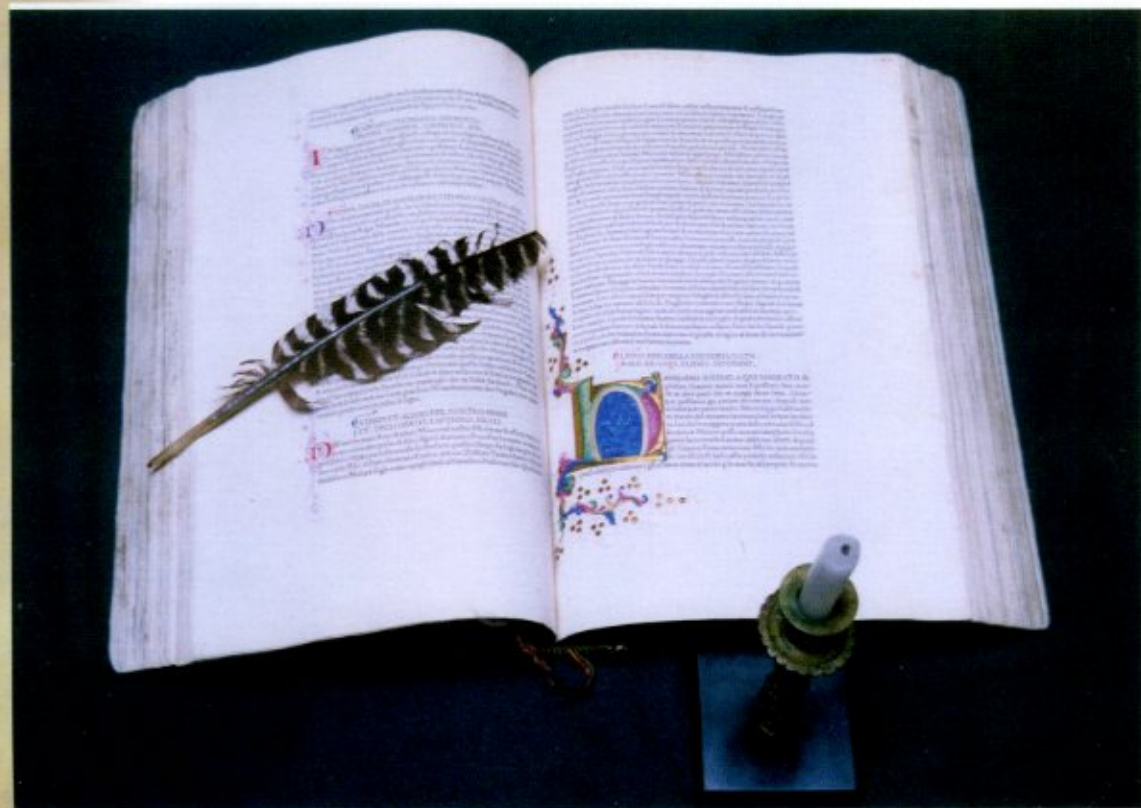
У фонді П.С.Білярського (1819-1867), філолога, академіка, - листи від сорока кореспондентів.

Окремо зберігаються також фонди О.С.Пушкіна, І.С.Пургенєва, В.А.Жуковського, М.І.Тнедича, М.О.Некрасова, Я.Полонського, О.Блока, А.Марченко та деяких інших - це переважно окремі автографи письменників.

Є фонди родини Дерibasів, С.В.Шеміота, І.І.Куриса, О.І.Кирпичникова, М.І.Ленца, М.Т.Попруженка, І.О.Лінниченка, В.В.Лазурського, родини Шевальових, Б.Я.Лєвих, С.А.Айдіняна, Ф.З.Зінько.

Особисті фонди користуються підвищеним інтересом дослідників. Крізь призму особистих і робочих епістолярій, щоденників, спогадів і мемуарів, фотографій, малюнків найкраще можна вивчити епоху, зрозуміти основні її характерні риси і особливості. В цих фондах відзеркалено історію як Одеси, України, так і всього світу.

Робота з поповнення, вивчення і популяризації рукописної колекції відділу рідкісних видань і рукописів постійно триває.

З колекції інкунабул

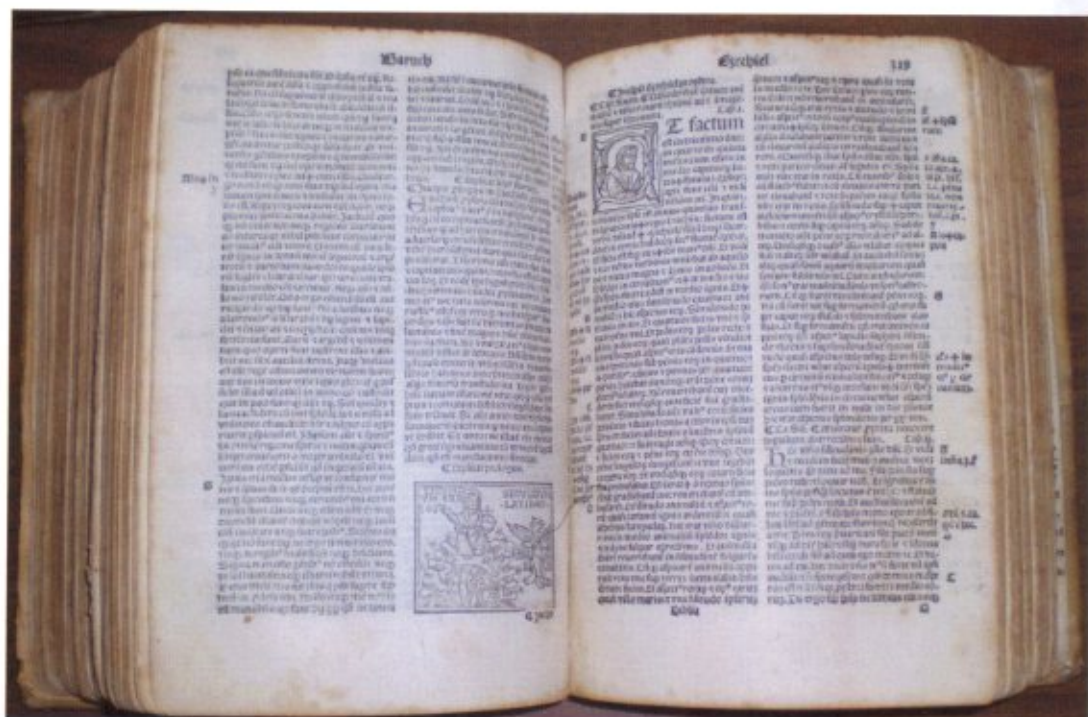
Фото Л. Сідорського

2) Надзвичайно цінна колекція - **іноземні стародруки ХV ст. (інкунабули)**. Бібліотека по праву пишається зібранням книг, що вийшли з-під друкарського верстата до 1500 року. Колекція нараховує 52 одиниці зберігання. Це книги з юриспруденції, історії, богослов'я, природничих наук. Найстарша з них - "Нова юридична практика", видана у Венеції в 1473 році.

З колекції
палеотипів

3) **Палеотипи** - книги, видані у 1500-1550 рр., представляють наступний етап розвитку друкарства. Цих раритетів у Музеї понад сто. Це твори античних авторів: Птолемея (Ліон, 1535), Арістотеля (Базель, 1531), Плутарха (Париж, 1521) і доробок діячів Відродження: Еразма Роттердамського, Боккаччо, Макіавеллі.

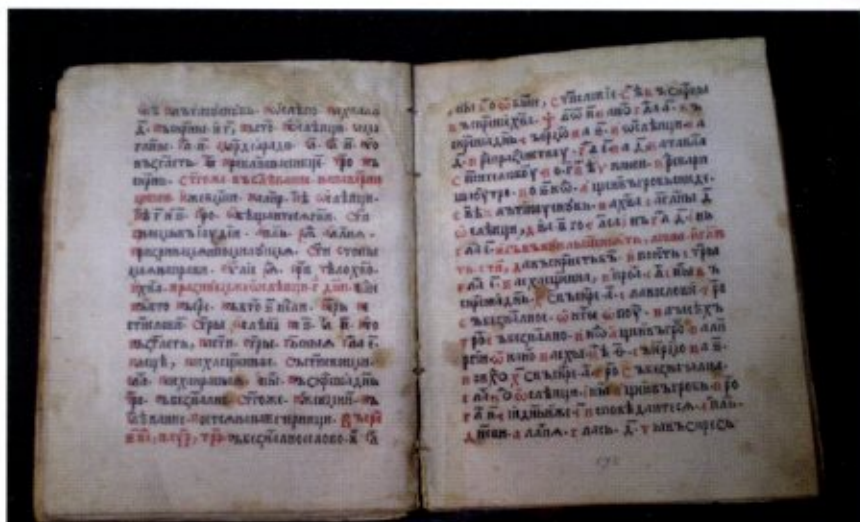

4) **Видання славних друкарських фірм XVI-XVII ст.** - Альдів з Італії (Венеція), Етьєнів з Франції (Париж), та двох нідерландських Плантена (Лейден, Антверпен) та Ельзевірів (Лейден, Антверпен).

Видання
Альда Мануція

5) **Стародруки старослов'янською мовою XVI-XVIII ст. Колекція кирилівського (або кириличного) шрифту** (це один зі слов'янських шрифтів, що застосовували південні й східні слов'яни), нараховує понад 300 примірників. Найціннішу частину її становлять ранні видання: інкунабула "Часослов" (Краків, 1491) і тринадцять палеотипів, у тому числі видання Франциска Скорини (1517-1519).

"Часослов" (Краків, 1491)

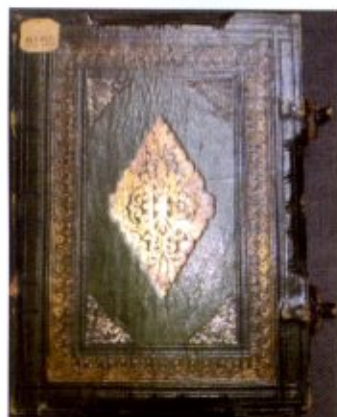

Притчи Соломона.
Видання Франциска
Скорини

Поява друкованих книг в Україні пов'язана з ім'ям Івана Федорова. У колекції представлена "Острозька біблія" (1581). Тут також дбайливо зберігаються пам'ятники вітчизняного книгодрукування: видання Львівського братства, Києво-Печерської Лаври, Стратинської друкарні тощо.

Біблія. - Острого, 1581

Службник
(Господня Літургія). –
Стратин, 1604.

Октоїх (Шестиденник). –
Львів, 1689.

Димитрій Тупало.
Руно окроплене. – Чернігів, 1696

Євангеліс. – Львів: видання М. Сльозки, 1636

Службник (Господня літургія). –
видання Києво-Печерської Лаври, 1629.

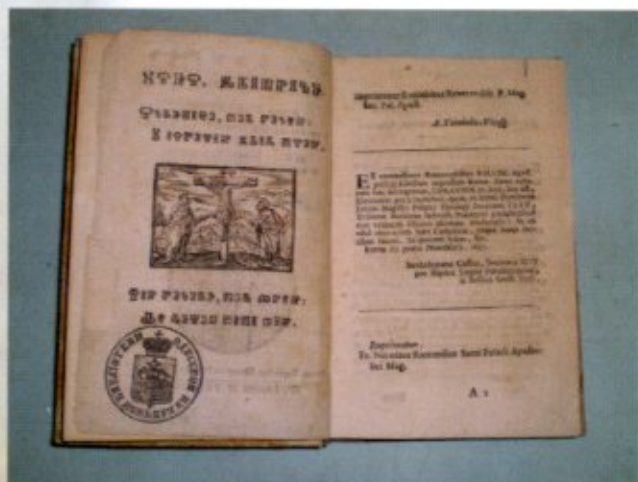

П.Могила. Хрест Христа Спасителя и кожно́й
людини. – видання Києво-Печерської Лаври, 1630.

І.Галятівський. Ключ Разумения
і Наука о сложенні казаній. –
Видання Києво-Печерської Лаври, 1659

До колекції "Стародруки старослов'янською мовою XVI-XVIII ст." входять також **книги глаголичного друку**, що вийшли в світ у Венеції й Римі у XV-XVII століттях. Це другий слов'янський шрифт, але він не був так розповсюджений, як кирилівський. Однак, книги, які надруковано глаголицею залишили глибокий слід в історії слов'ян.

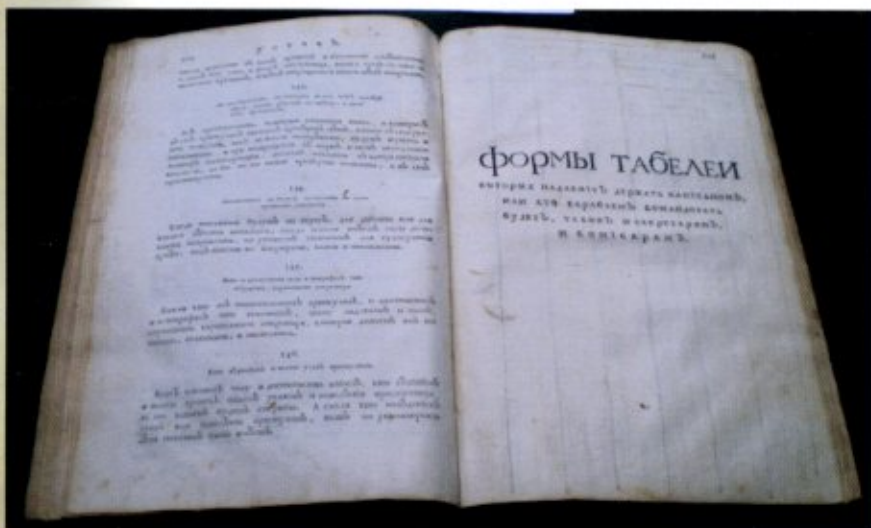

Исправник. – Рим, 1635

Псалтир. – Венеція, 1561

6) **Книги, надруковані гражданським шрифтом**, охоплюють усі галузі знань від релігійно-конфесійних до науково-пізнавальних. Введення Петром I гражданського шрифту призвело до революції у книгодрукуванні в Російській імперії. Розширився репертуар видань. Книга стала надбанням ширшого, ніж раніше, кола читачів і стала не тільки духовним читанням, але й практичним помічником у повсякденному житті.

Морской устав. - Москва, 1712

Примеры как пишутся комплименты разные. - Москва, 1708

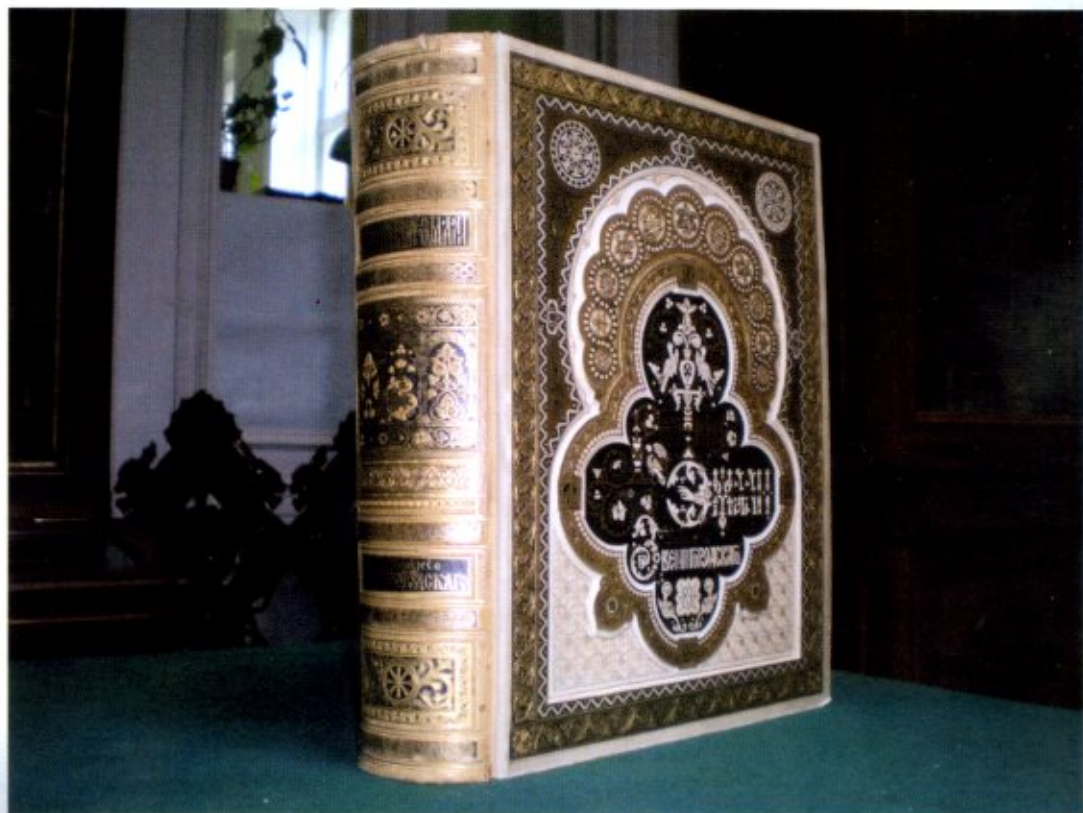
7) **Рідкісні та бібліофільські видання XVIII-XIX ст.:** а) ті, що вийшли в світ у незначній кількості примірників; б) знищені, або ті, що зберігалися в незначній кількості примірників, з оригінальними малюнками, номерні примірники; в) ті, що мають особливо цінне історичне або політичне значення (наприклад, книги, заборонені цензурою); г) різноманітні книжкові рідкості: видання, ілюстровані оригінальними малюнками художників; надруковані на пергаменті і на особливому, специфічному, папері, шовку або інших матеріалах; д) книжки з екслібрисами, з автографами видатних діячів, зокрема прижиттєві видання з помітками класиків XVIII-XIX століть.

Французький молитовник. - Ліон, 1887.
Книга виткана з шовкових ниток на зразок
рукописних молитовників XIV-XVI ст.
Робота ліонських майстрів.

“Біла айстра”: Японська поезія. -
Лейпциг-Токіо, 1895.
Книга надрукована на рисовому
папері-тканині. Кожна сторінка
оздоблена акварельними малюнками.

І. Кодаков.
Історія і пам'ятники
Візантійської емалі.
Із зібрання Олександра
Звенигородського. -
С.Петербург, 1892

8) **Колекція "Україніка"** включає видання українською мовою, книги, що вийшли друком на території України, й про Україну.

На виставках, що проводяться в Музеї книги ОДНБ, підвищеним інтересом відвідувачів користуються рідкісні оригінальні описові твори з географії, етнографії, картографії України. Вони були складені подорожніми іноземцями, які з різних причин мандрували загадковими, незваними світами.

Нам у спадок в друкованому вигляді залишилися їхні неординарні записи й свідчення про побачене. Серед цих творів: "Атлас Європи з 30 окремими картами європейських держав", багато ілюстрований, випущений у Кельні 1592 р. "Опис України" французького військового інженера Тійома Левассера де Боплана, Руанське видання 1660 року.

Атлас Європи. - Кельн, 1592

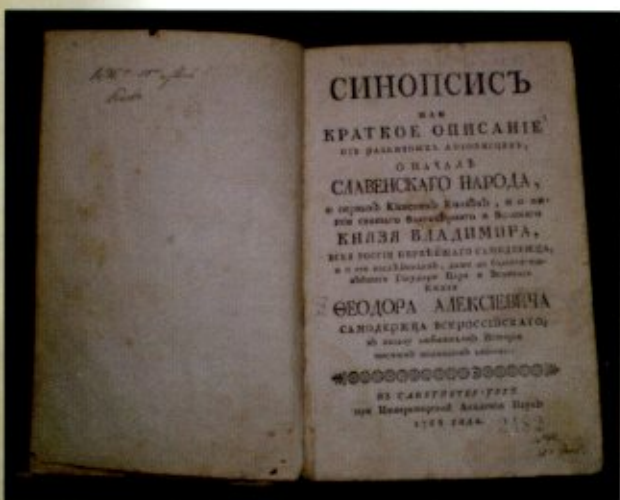
Г. Боплан. Опис України.- Руан, 1660

Низка книг з колекції "Україніка" можуть продемонструвати історію друкарської справи в Україні. Серед українських раритетів поважне місце займають прижиттєві видання видатних учених, літераторів, громадських, політичних, церковних діячів.

Це, зокрема, видання ректора Києво-Могилянської колегії Іоаннікія Талятовського "Ключ Разумения" і "Наука о сложеніи қазаній". За змістом це - певного роду настанови з риторики із теоретичними і практичними порадами. Вельми цікаві окремі нотатки про явища природи, про будову тіла людини та інші відомості, які є джерелом пізнання тогочасного стану природничих наук.

У колекцію входять альманахи, прижиттєві видання видатних українських письменників, значна добірка літератури з історії України.

Джерела, що входять до колекції "Україніка" дають змогу простежити багатство і різноманітність української культури та історії.

І. Гізель. Сінопсис. - С.-Пб., 1768

Книги з колекції
М.Комарова

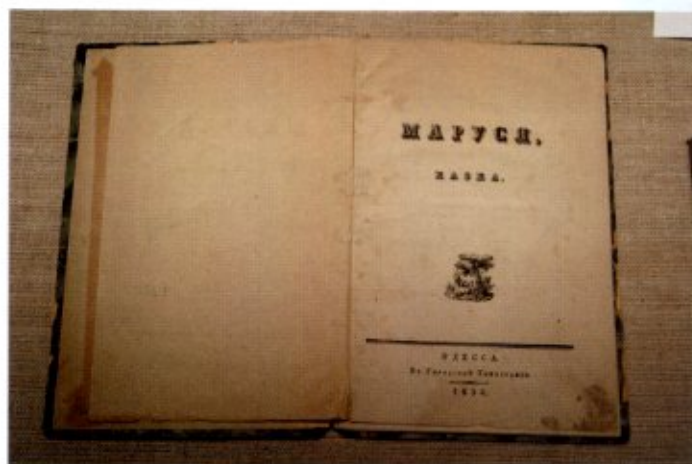
10) Дуже цінною є збірка "Одесика", до неї ввійшли переважно видання першої половини XIX століття. Книги українською, російською, французькою, італійською, грецькою мовами зможуть розповісти про життя молодого міста. Одеса саме тих часів надихнула багатьох поетів на чудові рядки. З пожовклых сторінок постає вражаючий образ Південної Пальмири у XIX ст. Інтер'єри, обличчя багатьох одеситів, які жили до нас, музика і пахощі тієї епохи.

У відділі рідкісних видань і рукописів зберігається перша книга, що вийшла українською мовою в Одесі в міській типографії. Це віршована казка "Маруся", вона побачила світ у 1834 році.

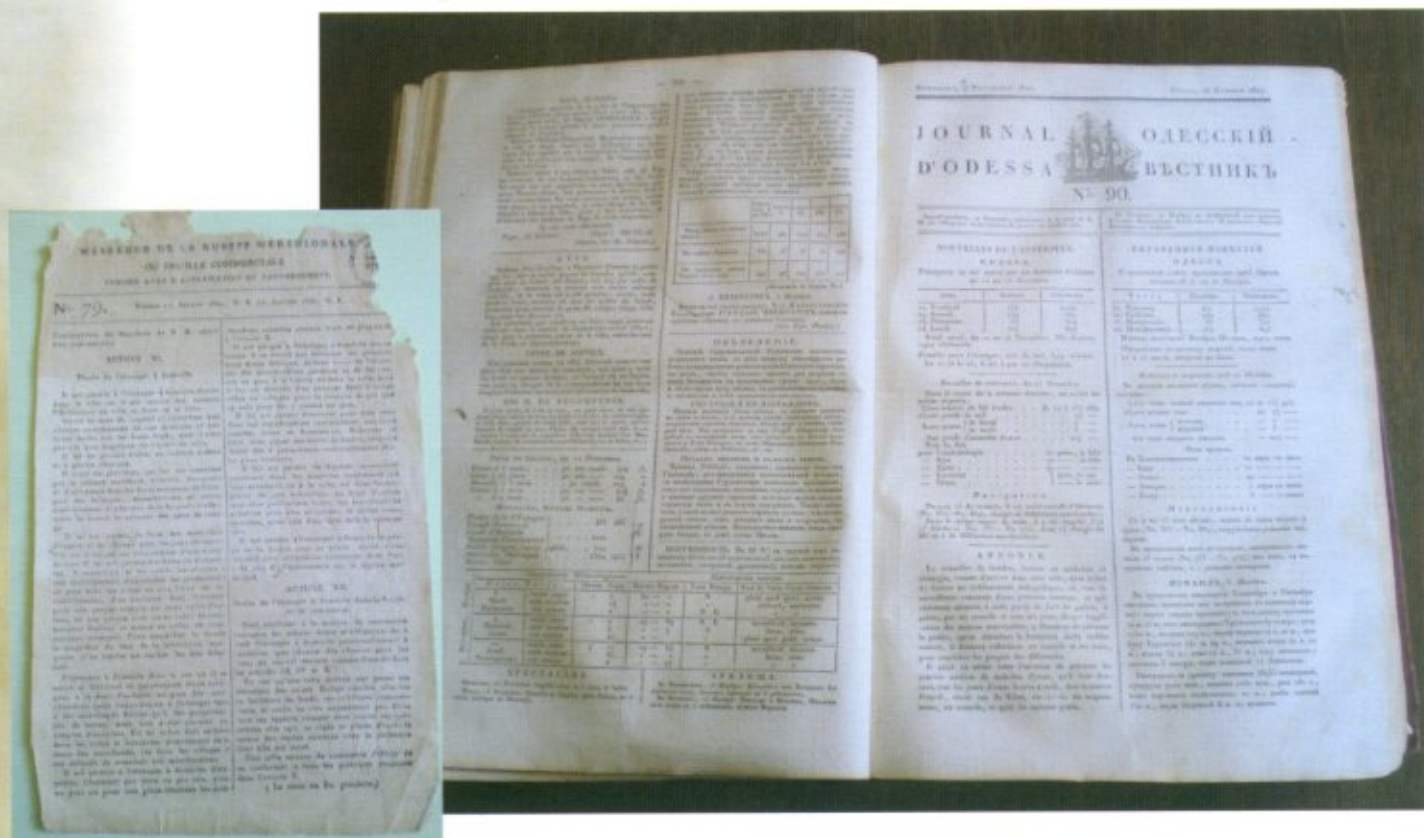

Довідкові видання Одеси
кінця XIX - початку XX ст.:
Адрес-календарь Одесского
градоначальства на
1884. - О., 1885;
Вся торгово-промышленная
Одесса на 1914. - О., 1915

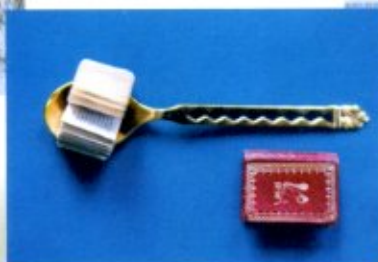
Маруся. -
О., 1834

У фонді представлені перші одеські альманахи, книги з автографами одеських письменників і вчених, гравюри, поштові листівки й фотографії. До колекції входять також рідкісні місцеві періодичні видання: адрес-календарі, путівники, звіти й статуту установ або товариств, місцеві газети. Серед останніх - "Одесский вестник" (газета виходила у 1827-1893 рр. і давно стала для вчених історико-джерельною базою, яка за значенням дорівнює архівним документам).

Перші газети Одеси

11) **Мініатюрних видань** у Музеї понад півтори тисячі. Серед них - "Лист Галілео Галілея до Христини ді Лорена" розміром 1,6 x 1,1 см. - одна із найменших книг, набраних ручним способом, а також "Божественна комедія" Данте, розміром 5,2 x 3,4 см.

Мініатюри
Фото Л. Сідорського

Книжковий музей має певні особливості у науковому опрацюванні, формуванні й збереженні своїх цінних рідкісних фондів. Розподіл матеріалів доволі умовний, скажімо, краєзнавчі матеріали представлені і в рукописній колекції, і в книжкових-“Одесика”, мініатюрних видань, бібліотеці Комарова та ін.

У стінах Одеської державної наукової бібліотеки зберігаються особливі, духовні скарби, які засвідчують особливе ставлення наших предків до Книги. Її багате і ошатне оздоблення, краса і досконалість в оформленні вражає наших сучасників! Від дошки і до дошки рукописи і стародруки просякнуті теплом тих, хто їх створював.

Шафа з найціннішими рідкісними мініатюрами з колекції Музею книги

Фрагмент експозиції з історії книгодрукування

Основні напрями роботи відділу

Наукова робота в наш час займає пріоритетне місце в діяльності Музею книги. Обробка рідкісних фондів передбачає розширений науковий опис раритетів, який дає повне уявлення про історію книги від моменту її створення, друку, про власників і долю окремого певного примірника. Такий вичерпний опис документів надає користувачам широку можливість ознайомитися з джерелом у повному обсязі: побачити особливості кожної сторінки тексту, обкладинки і форзаца, окремих зображень тощо. Завдяки такому опису, раритетний документ може використовуватись і застосовуватися в багатьох аспектах, всебічно задовольняючи інформаційні потреби споживачів.

Робочі картотеки відділу
рідкісних видань і рукописів

Біобібліографія - перспективний напрям наукової роботи Музею. На наших фондах є можливість вивчати не лише книгу як таку, а й розкрити характер, уподобання колекціонера, що збирав бібліотеку певного спрямування. Якщо раритети із зібрання графа М.Полстого - це рідкісні бібліофільські видання (переважна більшість їх побачила світ у Франції), то бібліотека відомого українського бібліографа М.Комарова переважно робочі матеріали до створення бібліографічних покажчиків.

Завдяки рукописному шару матеріалів, Музей книги ОДНБ функціонально займається і архівною роботою. Активно ведеться формування рукописних фондів, їх науковий опис, вони відображаються в довідковому апараті (каталогах: алфавітному, систематичному, хронологічному, за мовами джерел), складаються допоміжні картотеки і покажники.

Відділ плідно співпрацює з іншими підрозділами ОДНБ, особливо активна робота проводиться спільно з центром репрографії і відділом автоматизації бібліотечних процесів. Мета збереження унікального фонду, створення електронної бібліотеки, що міститиме вітчизняні та європейські стародруки, рукописи, рідкісні періодичні видання, зокрема, краєзнавчі журнали і газети тощо.

Переведення рукописів і рідкісних видань на електронні носії інформації дозволить фізично зберегти документи і відкриє шляхи для надання доступу до них широкому загалу користувачів. Ця робота має й інше вагоме значення - паралельне створення страхового фонду.

Однак попри активне застосування нових технологій, найбільше захоплення у читачів і гостей викликає можливість побачити на виставці той чи інший рідкісний примірник. Через специфічний підсобний фонд, практично всі одиниці зберігання є музейними експонатами і потребують відповідних температурних режимів і певної вологості при зберіганні.

Під час екскурсії в Музеї книги

У виставковій залі постійно функціонує експозиція з історії Книги, яка перманентно оновлюється. Експонати на виставках змінюються, тому відвідувачі під час лише однієї екскурсії не мають можливості побачити всі раритети, що зберігаються в Музеї і віддзеркалюють загальнолюдські надбання в книжковій справі.

Колаж виставок, влаштованих у Музеї книги

Працівники відділу рідкісних видань і рукописів готують також різноманітні тематичні виставки. Їх підготовка, огляди і лекції для відвідувачів значно поживляють екскурсійну роботу. Відвідувачі Бібліотеки з цікавістю беруть участь в екскурсійних пізнавальних заходах Музею книги.

Під час відвідування бібліотеки ім. М. Горького в книзі почесних відвідувачів залишають записи (зліва направо): Калерво Уккола, керуючий справами мерії м. Оулу та Філіп де Сюрємен, Надзвичайний і Повноважний посол Франції в Україні

Головною навчально-освітньою метою роботи Музею є задоволення запитів студентів.

Екскурсійна робота покликана зацікавити книгою якомога ширший загал молоді. Нині практично в кожній бібліотеці студентство - це основна категорія читачів. І молодь, і люди старшого віку саме під час екскурсії в Музеї книги можуть відчутти дихання старовини, на власні очі побачити примірники книжок, вік яких інколи сягає за тисячу років.

Велике значення надається й іншому напрямку роботи Музею - суто бібліотечному. Основна категорія користувачів відділу рідкісних видань і рукописів - це науковці й фахівці народного господарства.

Для їх якісного обслуговування необхідні висококваліфіковані кадри. Науковці потребують особливої інформації про джерела та їх історію, шляхи надходження до Бібліотеки тощо.

Працівники Музею

Подкупко Т. Л., завідувач відділу рідкісних видань і рукописів, кандидат іст. наук (спеціалізується на вивченні “Україніки”)

Гоголіна Т. О., головний бібліотекар (відповідає за роботу з рукописним фондом)

Райко В. М., головний бібліотекар (фахівець з кириличних стародруків кінця XVI-XIX ст., автор монографії “Издания кирилловского шрифта второй половины XVI ст. Сводный каталог / Гусева А. – Кн. 1-2. – М.: Индрик, 2003”.)

Комендантова В. І., провідний бібліотекар (займається рекаталогізацією іноземної літератури XVIII - поч. XX ст.) під час екскурсії з гостем із Франції Андре Полідорі

Іжик Л. В., провідний бібліограф (знавець ілюстративно-картографічних матеріалів і краєзнавчої старовини)

Бродецька Н. А., бібліотекар I категорії

Музей книги в сучасному просторі культури виконує важливі функції у задоволенні духовних, естетичних потреб відвідувачів. І найголовніше задовольняє постійно зростаючі інформаційні потреби користувачів.

Музей книги ОДНБ - це не лише експозиція, що може розповісти про Книгу від перших рукописів до сучасних раритетів, а й унікальне зібрання понад 40 000 одиниць зберігання. Це і книгознавча бібліотека, і центр науково-дослідної роботи з вивчення книги, як пам'ятки друку, історії, культури, мистецтва. Музей - місце, куди приходять познайомитися з досвідом минулого майбутні творці Книг.

Читальний зал відділу
рідкісних видань
і рукописів

The image shows the entrance of a building with a light green wall. A white classical doorway with a pediment and columns is the central feature. Inside the doorway, a white door with a geometric pattern is visible. In the foreground, a dark, ornate metal stand holds a potted plant. To the left, a wooden table and another potted plant are visible. The floor is made of dark wood in a herringbone pattern.

*Чекаємо Вас за адресою: м. Одеса, вул. Пастера, 13,
Одеська державна наукова бібліотека ім. М. Торького.
Музей працює для відвідувачів щоденно, крім п'ятниці
та останнього четверга кожного місяця
з 10.00 до 17.00*

Тел. 8 (048) 723-45-36, 723-02-52

e-mail: ognb@ognb.odessa.ua; podkypko@ukr.net;

<http://www.ognb.odessa.ua/>